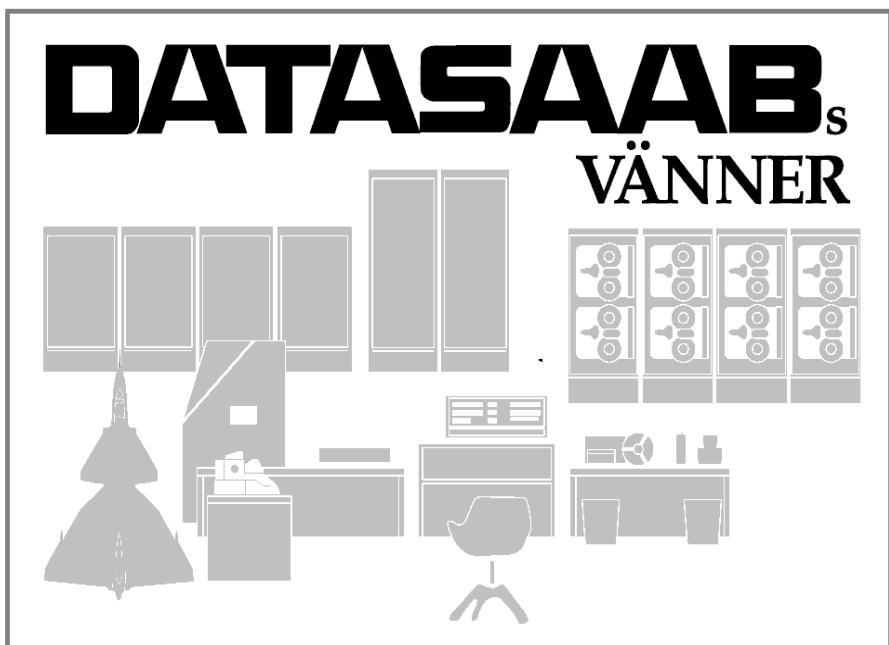


# MEMLEMSBLAD



Datasaabs Vänner - En ideell förening för datorhistoria och IT - utveckling

**Verksamhetsberättelsen - sid 2**

**Ekonomirapporten - sid 4**

**Revisionsberättelsen - sid 5**

**Valberedningens förslag - sid 5**

**Information D5-20 - sid 6**

**IT- gryning - sid 7**

**Datasaabminnen - sid 10**

---

NR 1 - FEBRUARI 2007 - ÅRGÅNG 14

Utgivare: Lennart Pettersson, tel 013-662 83, email lenp@algonet.se

Redaktör: Sven-Erik Järkelid, tel 013-701 21, email ibs769n@tinet.se

Adress: c/o Sven-Erik Järkelid, Ärenprisivägen 36, 590 62 LINGHEM

Hemsida: <http://www.datasaab.se>

## **Verksamhetsberättelse för verksamhetsåret 051101 – 061231 i Datsaabs Vänner**

Styrelsen har under året haft 4 möten. Föreningen har nu 246 medlemmar.

Även detta år har vi drabbats av sorg efter avhållna kollegor.

En tapper skara har träffats en förmiddag i veckan och snyggt till en gammal kassaplats från sparbanken. Vi har också försökt att få igång den. Vilket vi inte lyckats med så här långt men försöken fortsätter under 2007 med nya infallsvinklar. Arbetet, som går ut på att få till stånd en utställning om hur penninghanteringen förändrades med införandet av datoriserade kassaplatser, har bl. annat gjort att det kommit fram en del intressanta uppgifter och artiklar i ämnet.

### **Dokumentations- och kommunikationssektionen**

Under verksamhetsåret har ett antal artiklar producerats och införts i vårt medlemsblad och på vår hemsida.

Exempel på artiklar är:

\* NORDISKA TERMINALPROJEKTET, " Tekniskt genombrott inom bankvärden". Förf. Roland Mellbring

\* MEMORY SYSTEM OF THE COMPUTER SANK-1. Förf. Bengt Jiwertz och Viggo Wentzel.

\* TIDEN FÖRE MYNTEN, "En mångtusenårig utveckling av handel och räknande". Förf. Bengt Jiwertz.

\* TIDEN EFTER MYNTEN, " En fantasiresa in i framtiden". Förf. Viggo Wentzel.

I sektionens ansvar har också tillförts begreppet "Kommunikation".

Utöver det förtjänstfulla arbete som många av våra medlemmar lagt ner på att dokumentera den tekniska historien om Datsaab är det nu vår avsikt att också kommunicera med kunder och användare. Målet är att om möjligt samla in och dokumentera hur datoriseringen har påverkat och förändrat finansiella beteenden och tjänsteutbud.

Som ett första steg i kommunikationsarbetet har vi återknutit kontakter med Föreningssparbanken, numera SWED-Bank. Flera personer inom SWED-Bank har på ett förtjänstfullt sätt stöttat oss i projektet "D5-20 terminalarbetsplats". Avsikten är att komplettera utställningen i IT-Ceum med ett D5-20-system.

För att förverkliga D5-20-projektet har en arbetsgrupp samlats i princip en fm. i veckan under större delen av året. Första etappen, rekonditionering och iordningställande av HW, bedöms lyckosam. Andra etappen, att kunna köra utrustningen i en tidsenlig applikation, pågår och bedöms fortsätta under våren 2007.

Under begreppet kommunikation har vi också försökt öka medlemsinflytandet genom att få in kortare artiklar av allmänt föreningsintresse. Ett gott exempel är resereportage och efterlysningar.

Sektionsansvarig: Reino Florén

### **Informationssektionen**

Under verksamhetsåret har 5 medlemsblad givits ut. Följande medlemmar har bidragit med artiklar: Sivert Westlund, Roland Mellbring, Bengt Jiewertz, Viggo Wentzel, Bernt Magnusson, Reino Florén, Stefan Carlstedt. Ordförande Lennart har medverkat i samtliga nummer.

Redaktör: Sven-Erik Järkelid

### **Arkivsektionen.**

Arkivet har under året fått flera besök från gruppen som arbetar med att få igång en bankterminal. Men även ett par forskare har kommit med förfrågningar om arkivets innehåll och hur man får tillgång till det.

Sektionsansvarig: Sune Sjölund

### **Seniorsektionen**

Under året 2006 har endast en utflykt gjorts. Den gick i september med egna färdmedel till Vikbolandet. Vi var ett trettital förväntansfulla som träffades på Mauritzbergs slott för guidning, lunch och berättelser om Zarah Leanders liv på Lönö. Därefter besökte vi Häradshammar och Vikbolandsstruts. Sakkunnig information gavs och kaffe intogs. Slutligen besökte vi hantverkaren Erik Olsson och hans Smide och Hemslöjd i Furingstad.

Hösten avslutades med en julfest i december för medlemmar och anförvanter. 41 personer mötte upp och njöt av historier och visor framförda av Lennart Angvik. Därefter intogs sedvanligt julfestbord.

Sektionsansvarig: Rolf Hultqvist

### **Hemsidan**

Det är glädjande att allt fler Internet-surfare hittar till vår hemsida <http://www.datasaab.se>.

Efterhand som hemsidan ökat ut har antalet besökare ökat. Siffran för antalet verkliga besök, d.v.s. när sökmotorernas "spindlar" räknats bort, ligger nu stadigt över 4000 per månad. Det innebär att antalet besökare ökat med 50% under det senaste året.

Vi vet också att den genomsnittliga besökaren läser 2-3 sidor och stannar i 3-4 minuter. Hemsidan är helt klart ett utmärkt sätt att spegla vår verksamhet för omvärlden.

Webmaster: Heike Bergsten

### **Distribution**

Under året har vi skickat ut 5 st medlemsblad (c:a 250 st/gång).

För att minska lagret av böcker om "Datasaaabs historia" har ett paket annonserats till specialpris. Det är med tillfredsställelse vi kan konstatera att ytterligare volymer har beställts och levererats till läshungriga Datasaaab-vänner. D.v.s att vi har levererat 7 st bokpaket ( 5st böcker/pkt) och 7 st enstaka exemplar.

Sektionsansvarig: Lennart Karsberger

### **Förrådet.**

Förrådet är fortfarande inrymt i IT-Ceums lokaler vid Wahlbecks gamla fabriker.

Styrelsen

## EKONOMIRAPPORT, DATASAABS VÄNNER, KALENDERÅRET 2006

BEHÅLLNING	2006-01-01:	Kr:	
Portoförskott		504,72	
Kassa:		1 036,90	
Stadshypotek Bank:		85 072,00	
Giro:		15 622,41	
<b>SUMMA:</b>			102 236,03

INKOMSTER:			
Medlemsavgifter:	24 200,00		
Boksektionen:	3 856,00		
Informationssektionen:	761,00		
Kontaktsektionen:	9 000,00		
Diverse, bl. a. räntor:	279,00		
<b>SUMMA:</b>		38 096,00	

UTGIFTER:			
Boksektionen:	830,00		
Drift, allmänt:	4 765,00		
Informationssektionen:	14 838,60		
Kontaktsektionen:	9 569,00		
Samlingar:	2 256,00		
<b>SUMMA:</b>		32 258,60	

FÖRÄNDRING: 5 837,40

BEHÅLLNING	2006-12-31:		
Portoförskott	-7,88		
Kassa:	5 939,90		
Stadshypotek Bank:	85 351,00		
Giro:	16 790,41		
<b>SUMMA:</b>		108 073,43	108 073,43
Varav donationer:		131 984,13	
Balans, bokprojektet:		-40 789,55	

### KOMMENTAR:

246 medlemmar har erlagt medlemsavgift för året 2006.

Björnsäter 2007-02-12

\_\_\_\_\_  
O M Eliassen. (Kassör)

\_\_\_\_\_  
Karl Wilhelmsson (Revisor)

\_\_\_\_\_  
Göran Wahlström (Revisor)

# REVISIONSBERÄTTELSE

FÖR TIDEN 2006-01-01 TILL 2006-12-31

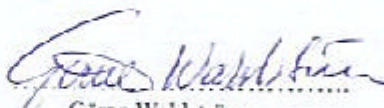
Undertecknade, som av föreningen Datasabaab Vänner vid ordinarie årsmöte utsetts att granska Föreningens räkenskaper, får efter fullgjort uppdrag avge följande revisionsberättelse.

Vi har granskat föreningens ekonomiska redovisning, tagit del av räkenskaperna med tillhörande handlingar, kontrollerat inestående medel på postgiro och bank jämte övrigt som lämnar upplysningar om föreningens ekonomiska ställning och förvaltning. Räkenskaperna är förda med ordning och noggrannhet. Inkomster och utgifter under året samt föreningens ställning per 2006-12-31 framgår av bifogade utdrag ur räkenskaperna.

Då det vid revisionen ej framkommit anledning till anmärkning, tillstyrker vi att den upprättade ekonomiska redovisningen fastställs i befintligt skick och att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Linköping den 31 januari 2007

  
Karl Wilhelmsson

  
Göran Wahlström

## Valberedningens förslag till ledamöter/funktionärer för 2007.

### Ledamöter för 2 år

Ordförande: Lennart Pettersson Omval

### Ledamöter för 1 år

Kommunikations- och arkivsektion: Reino Florén Omval

Seniorsektionen: Rolf Hultqvist Omval

Informationssektionen: Sven-Erik Järkelid Omval

Distribution: Lennart Karsberger Omval

Hemsidessektionen: Heike Bergsten Omval

Förrådsansvarig: Weimar Sandell Nyval

Koordinator mot IT-Ceum: Tord Jöran Hallberg Omval

### Revisorer för 1 år:

Göran Wahlström Nyval

Birgitta Ranada Nyval

(Sekreterare Ulla-Greta Malmqvist och Kassör Ole-Martin Eliassen är valda på två år och kvarstår)

/Valberedningen

Göran Löf och Kjell Johansson

## **Upplivningsförsöket med D5-20 arbetsplats fortsätter.....**

I tidigare medlemsblad och på vår hemsida har vi beskrivit projektet kring D5-20.

Det är med stor glädje vi mottagit tips och förslag från ”när och fjärran”, Göteborg, Stockholm, Lund och givetvis från Linköping. Roligt att så många är intresserade av att hjälpa till.

Målet att i IT-Ceum:s lokaler ställa upp en komplett kassaarbetsplats kvarstår. Fortfarande drömer vi om att kunna köra en applikation, även om det blir med begränsad funktionalitet, exempelvis att koppla upp en PR5808-Silverbox mot en PC. Drömmar är till för att förverkligas!

För att förverkliga denna dröm efterlyser vi ännu en gång personer med djup kunskap om D5-20, HW och ASW. Har du dessutom någon idé om hur vi ska få tillgång till en OCP och/eller programvara till 5808/Silverbox så är vi tacksamma.

Vi inom arbetsgruppen för D5-20 samlas normalt varje tisdag kl. 09:00-12:00 i en Ericsson-lokal i Mjärdevi. Fr. o. m. tisdag den 13 februari kan vi glädjas åt att få tillgång till något mer permanent lokal. Med ytterligare möblering kan den nästan benämnas som klubblokal.

*Du som är intresserad och vill förstärka arbetsgruppen med tips och idéer hör av dig till undertecknad eller till vår ordförande Lennart Pettersson.*

Reino Florén

reino.floren@comhem.se

## **Efterlysning från Dokumentations- och Kommunikationssektionen.**

I Dokumentationssektionens ansvar har också tillförts begreppet "Kommunikation". Utöver det förtjänstfulla arbete som många av våra medlemmar lagt ner på att dokumentera den tekniska historien om Datasaab är det nu vår avsikt att samla in mer kund- och användarnära historiskt material.

Målet är att dokumentera hur datoriseringen har påverkat och förändrat finansiella tjänsteutbud och beteenden. Som ett första steg i kommunikationsarbetet har vi återknutit kontakter med bl. a. Förenings Sparbanken, numera SWED-Bank. Flera personer inom SWED-Bank har på ett förtjänstfullt sätt stöttat oss i projektet "D5-20 terminalarbetsplats".

*Nu vill vi gå vidare och fråga dig som läsare av medlemsblad och vår hemsida: Vill du vara med och bidra med material eller tips och idéer? Hör av dig till undertecknad eller till vår ordförande Lennart Pettersson.*

Reino Florén

reino.floren@comhem.se

# IT-gryning

## Svensk datahistoria från 1840-talet till 1960-talet.

av Tord Jöran Hallberg

Om några veckor kommer min bok om den tidiga svenska datahistorien ut på Student-litteratur. Titeln framgår av rubriken ovan. Embryot är uppsatserna om Ekelöf, "grabbarna i USA" och Bark, publicerade i Medlemsbladet 2004-05. Samt skyltarna i IT-ceum.

– Det här är början till en bok, tänkte jag.

**Sen följde hårt arbete, men nu kan jag pusta ut. De tre nämnda uppsatserna återfinns i boken i förbättrat skick, men utgör endast 17 procent av innehållet. 83 procent är alltså nyskrivna. Jag är övertygad om att minst halva boken innehåller information som är okänd för alla läsare inklusive Sveriges datapionjärer. Saabs -Datasaabs verksamhet upptar 11 procent av bokens sidor och till och med där hittar du säkert något nytt.**

Följande förenklade innehållsförteckning antyder vad boken handlar om.

*Del 1. Kugghjul och hålkort, 57 sidor.*

Scheutz differensmaskin, Holleriths hålkortsmaskiner, Odhner-snurrans väg från Ryssland till Åtvidaberg samt den svenska hålkortsepoken, som slutar med LM-kalkylatorn.

*Del 2. Reläer och rör. Från andra världskriget till och med femtiotalet. 164 sidor.*

Pionjären Ekelöf, jakten på den första datorn, USA-stipendiaterna, Bark, Besk, Smil, IBM 650 i Sverige, Alwac och Wegematic, Facit EDB och Besk-epokens final, Saabs IBM-maskiner och Sara, Ferranti, den första NordSAM-konferensen 1959 i Karlskrona och en överblick över 50-talet.

*Del 3. Sextiotalet - transistordecenniet. 82 sidor.*

60-talet i stort, de svenska transistordatorerna i decenniets början, dvs. Saabs D2, Foas Putte, experimentdator på Bofors, Standard Radios Censor 120 och Televerkets Test-1 samt historik för Datasaab, Standard Radio, Philips, Televerket och LM Ericsson.

*Slutet är lyckligt på det viset att Ericssons datoriserade växel AXE med rötter i sextiotalet blev en av Sveriges största industriella framgångar.*

Totalt är boken på 396 sidor, men räknar man bort försättsblad, innehållsförteckning, notapparat, Chronology (also serving as Summary), sakregister, personregister och Tack återstår 303 sidor.

### Lättläst

*På sida 3 i boken står "Till allmänheten". Det är inte enbart ett trick för att öka marknaden, boken kan nämligen verkligen läsas av vem som helst. Därvid gäller dock att läsare utan något som helst datorkunnande nog måste hoppa över faktarutorna, dit prestanda för olika datorer och liknande har förpassats.*

*Jag tror att IT-gryning är lättläst och emellanåt förhoppningsvis rolig. Den är hur som helst rikt illustrerad; det finns 144 bilder i boken.*

Följande har fått äran att framträda med porträtt:

- 1800-talspionjärerna Charles Babbage, Ada Lovelace, Georg och Edvard Scheutz, Herman Hollerith, Joseph Marie Jacquard och Willgodt Odhner
- IBM-chefen Thomas Watson
- de svenska pionjärerna Stig Ekelöf, Edy Velander, Conny Palm och Carl-Gustaf Rossby
- de fem USA-stipendiaterna Carl-Erik Fröberg, Göran Kjellberg, Nils-Arne Lindberger, Gösta Neovius och Erik Stemme
- Axel Wenner-Gren, Börje Langefors, Viggo Wentzel, Gunnar Wedell, Stig Martin Eriksson och Bengt-Gunnar Magnusson.

**Tord Jöran Hallberg**, född 1952, var i sin tid medlem i det Danmarks och har sedan varit universitetslektor i datateori vid Linköpings Tekniska Högskolan. Han har även arbetat som verksamhetsutvecklare i Nasa och i Sverige och i Apollon och startat av F-consult, Sveriges största konsult i Göteborg. Han har ett omfattande utvald datahistoria.

### IT-gryning Svensk datahistoria från 1840- till 1960-talet

En kulturhistorisk bok om hur en av 1900-talets viktigaste uppfinningar kom till Sverige.

Några spontana reaktioner under manusarbetet:

*Göran Kjellberg, Danderyd, universitetslektor, datorpionjär, programmerare av Sveriges första dator Bark, Sveriges stipendiat till USA 1947-48 för studium av matematikmaskiner:*  
Jag tycker att du gjort ett storverk! Som samlat så mycket fakta och berättelser, och lagt fram dem så trevligt och i de delar jag har insikt i också verklighetstroget. En särskild eloge får du för att du utrett "myterna" om Besk och vederlagt både överord och obefogad skepsis, hos mig till exempel.

*Lars Arosenius, Djurholm, tidigare anställd vid Matematikmaskinnämnden, Axel Wenner-Grens databolag och IBM, som pensionär aktiv i svensk datahistorisk forskning:*  
Ett sent men hjärtligt tack för den mycket intressanta skivan med manus! När jag nu kommit till mer civiliserade trakter efter den härliga sommaren har jag också kunnat läsa den och jag är imponerad av Ditt vetande och all information som Du samlat. Du har verkligen gjort en kulturgärning i och med detta och dessutom på ett mycket trevligt och lättillgängligt sätt.

[www.starkentillkretar.se](http://www.starkentillkretar.se)



Tord Jöran Hallberg

IT-gryning

Starkentillkretar



## IT-gryning

### Svensk datahistoria från 1840- till 1960-talet

En kulturhistorisk bok om hur en av 1900-talets viktigaste uppfinningar kom till Sverige.

Några spontana reaktioner under manusarbetet:

*Göran Kjellberg, Danderyd, universitetslektor, datorpionjär, programmerare av Sveriges första dator Bark, Sveriges stipendiat till USA 1947-48 för studium av matematikmaskiner:*  
Jag tycker att du gjort ett storverk! Som samlat så mycket fakta och berättelser, och lagt fram dem så trevligt och i de delar jag har insikt i också verklighetstroget. En särskild eloge får du för att du utrett "myterna" om Besk och vederlagt både överord och obefogad skepsis, hos mig till exempel.

*Lars Arosenius, Djurholm, tidigare anställd vid Matematikmaskinnämnden, Axel Wenner-Grens databolag och IBM, som pensionär aktiv i svensk datahistorisk forskning:*  
Ett sent men hjärtligt tack för den mycket intressanta skivan med manus! När jag nu kommit till mer civiliserade trakter efter den härliga sommaren har jag också kunnat läsa den och jag är imponerad av Ditt vetande och all information som Du samlat. Du har verkligen gjort en kulturgärning i och med detta och dessutom på ett mycket trevligt och lättillgängligt sätt.

De här är jag stolt över

### Highlights

Just nu är jag rätt nöjd med boken (men hur det blir när recensenterna sagt sitt vet man aldrig). Särskilt tror jag följande kommer att uppskattas:

- Historien om hur räknesturrans uppfinnare, värmlänningen Willgodt Odhner startade ett framgångsrikt företag i Rysslands dåvarande huvudstad S:t Petersburg. Det är ett stycke kulturhistoria från tsartidens Ryssland.
- Berättelsen om den åldrande elektroluxgrundaren och multimiljonären Axel Wenner-Grens äventyrliga datasatsningar i Kalifornien och Bollmora. En av hans kunder var CIA, som troligen använde en Wenner-Gren-dator när de under Cuba-krisen upptäckte de ryska missilerna på Cuba. Här är jag först på plan med en mer ingående historik.
- Beskrivningen av Televerkets och LM Ericssons föga kända 60-talsdatorer. Detta är pinfärska nyheter för alla läsare, troligen även för gamla LM-pionjärer. Vad man gjorde på LM i Mölndal var nämligen inte känt på LM i Stockholm och vice versa.



## Människor

När boken var klar och personregistret skulle tas fram, upptäckte jag att jag fått med 277 personer i huvudtexten (noterna borträknade). Det är bra, för människor är ofta intressantare än apparater. Här följer en lista över dem som nämns på mer än tio sidor.

Erik Stemme, USA-stipendiat, konstruktör av Besk.	62 sidor.
Axel Wenner-Gren	35
Nils-Arne Lindberger, USA-stipendiat, Bark-pionjär	28
Göran Kjellberg, USA-stipendiat, Bark-pionjär	28
Stig Ekelöf, först på plan	24
John von Neumann, emellanåt kallad datorns fader	23
Carl-Erik Fröberg, USA-stipendiat, mannen bakom Smil	21
Presper Eckert, Eniac-konstruktör	20
John Mauchly, Eniac-konstruktör	19
Herman Goldstine, Eniac-konstruktör	18
Willgodt Odhner, räknesnurrans uppfinnare	18
Börje Langefors, Saab-pionjär, "den första dataprofessorn"	17
Bengt-Gunnar Magnusson, "AXE-växelns fader"	17
Gösta Neovius, USA-stipendiat, Bark-konstruktör	17
Conny Palm, Bark-arkitekt	17
Edy Velandar, teknisk attaché i Washington, IVA-chef	15
Gunnar Stenudd, Besk-konstruktör	12
Herman Hollerith, hålkortsmaskinernas uppfinnare	11
Björn Lind, konstruktör av LM-kalkylatorn, Bark-konstruktör	11
Gunnar Wedell, pionjär på Foa, IBM, Stansaab och Datasaaab AB	11
Viggo Wentzel, "Mr Datasaaab"	11
Howard Aiken, datorpionjär, konstruktör av Harvard Mark I m.fl.	10
Carl-Ivar Bergman, Besk-konstruktör	10
Olle Karlqvist, Bark- och Besk-konstruktör	10

Stemme är som synes huvudperson. Delar av berättelsen bygger nämligen på en intervju med honom, från vilken många citat har hämtats. Lindberger och Kjellberg är förvisso inte viktigare än t.ex. von Neumann, men de har varit tillmötesgående sagesmän och trevliga brevvänner.

Langefors, Wentzel och Wedell var som bekant knutna till Saab-Datasaaab, men det var även Bengt-Gunnar Magnusson, som började sin karriär genom att konstruera en aritmetisk enhet, kallad "Imponatorn" för den tilltänkta tvåstegs kärnvapenmissilen Robot 330, och Björn Lind, som anställdes av Langefors som konstruktör av bl.a. Sara.

Andra linköpingssaabare och -datasaaabare som nämns är Åke Almén, Bengt Asker, Lars Brising, Kerstin Creutz, Per-Erik Danielsson, Hilda Elenbo, Tore Gullstrand, Tryggve Holm, Bengt Jiewertz, Bertil Knutsson, Harold Lawson, Gösta Lindberg, Gunnar Lindström, Bernt Magnusson, Astor Malmberg, Ann-Mari Malmqvist, Lennart Pettersson, Gunde Schullström, Kurt Widin och Sven Yngvell.

## Enklast

Du köper boken enklast från Gryningsbokhandeln, som består av mig själv och min dotter Åsa Murhed. Vi säljer boken för 285 kronor + porto och skickar den till din hemadress så snart den är tryckt. Du kan beställa den genom e-brev till [tjhallberg@tele2.se](mailto:tjhallberg@tele2.se) eller [murhed@telia.com](mailto:murhed@telia.com), alternativt vanligt brev till Tord Jöran Hallberg, Hedborns gata 31, 584 37 Linköping.

Vill du slippa portot, som är 44 kronor, kan du köpa ett signerat exemplar av boken på IT-ceum i Mjärdevi Center den 14 mars, då det blir "release-party" där klockan ???. För planeringen skulle vi uppskatta en förhandsbeställning.

Mer information finns på [www.itgryning.se](http://www.itgryning.se).

## Datasaabminnen en kall natt i januari 2007

Platensgatan omkr. 1956-1958

Jag anställdes som verkstadsbud i den mekaniska verkstaden som utvecklingsavdelningen på SAAB hade utlokaliserad till Platensgatan. Kanske var det den hemliga verksamheten som gjorde att man utlokaliserade sig dit. Där var ca 30 tjänstemän samt ett 10-tal verkstadsarbetare samsatta med diverse mer eller mindre hemliga jobb. Man bedrev forskning där med inplastningar i 'araldit', utveckling av sikten till flygplan samt styrning av mekaniska servomotorer för olika applikationer.

På Klostergatan fanns en avdelning där SEDA hade sin verksamhet. Där simulerade man bl.a. roderutslag mm från styrspaken i ett flygplan. Förmodligen var avsikten att omvandla mekanisk avkänning till elektronisk dito men med bibehållen roderkänsla.

Som verkstadsbud kom jag i kontakt med alla handa verksamheter och personer för att hjälpa till med olika saker. Jag fick uppdrag att transportera och hämta utvecklade provapparater och anskaffa specialverktyg för mätningar och provningar. Det medförde att jag fick ett stort och intressant kontaktnät inom SAABs verkstads- och provningsverksamhet. Det var verkstadsfolk, chefer på verkstaden, utprovningssavdelningen, ritkontor mm. Min nyfikenhet på teknik gjorde att jag ibland fick mycket ingående förklaringar på vad prylarna som utvecklades skulle kunna lösa för problem. Allt detta gjorde att jag informellt fick information om tekniska lösningar/problem. Vad var det som skulle testas just nu med den och den prylen.

Som verkstadsbud stod man lägst i organisationen, men man kände sig viktig om man snabbt kunde utföra de tjänster som tjänstemännen begärde. Jag hade som speciell målsättning att kunna genomföra begärda uppdrag så fort som möjligt och alltid med ett gott humör. Det gjorde att jag hade stort förtroende hos förrådspersonal. Gällde det att på rekvisition fixa fram plexiglas så hjälpte jag till med att lyfta, hålla, paketera osv. Det gjorde att jag kunde komma innanför plåtväggarnas beställningsluckor. Alla beställningar skulle levereras utifrån godkända rekvisitionskort (=hålkort), som skulle vara godkända av en eller flera chefer beroende på kostnad, hemlighetsmakeri mm. Det gjorde att jag snabbt och lätt fixade mina uppdrag.

Som verkstadsbud hade jag 41 öre i timman. Efter en tid blev jag befordrad till experimentarbetare. Det innebar direkt en lön på 61 öre i tim-

man. Samtidigt fick jag ansvaret för alla verktyg som var utlånade till personalen på Platensgatan och Klostergatan. Allt var noterat på lånekort sk 'verkstadskort'. Nu lärde jag mig känna alla mekaniker! Det var mycket lärorikt. De kom ner till oss i experimentverkstan och ville ha olika saker gjorda.

Verkstaden var en liten avdelning på 8 personer. Friman=förman, 'Frasse' smed, Blatte=fräsare, Gösta=svarvare, Gustav=transformatorlindare, grabben=verkstadsbud, Ove=inplastare.

Ett uppdrag kunde vara att tillverka en inplastad transformator som skulle monteras i en applikation. Ritningsunderlaget var oftast en skiss. Man fick ofta besöka och samspråka om hur fastsättningar, placeringar, tillverkning av lämplig låda osv. skulle genomföras.

Det nära samarbetet kan bäst exemplifieras på följande sätt. Ett uppdrag var att konstruera en transistoriserad spänningsomvandlare från 12 volt DC till 127 volt AC. Lösningen innebar att 'hacka' sönder 12 VDC och sedan via en transformator omvandla spänningen till 127 VAC. Det genomfördes med en självsvängande oscillator på ca 50 Hz.

Snabbt spreds sig ryktet om att man 'med lätthet med en transistor OC17 och en liten transformator monterad i en liten 'sillburk', lätt och praktiskt kunde raka sig i bilen via cigarettuttaget'. Centrala inköp via ELFA av transistorer och transformator kärnor fixades via teckningslista i fikahörnet. Transformatorlindningen fixades till hos 'transformator-Gustav' i verkstaden.

På Platensgatan utvecklades t.ex., på förfrågan från bl.a. brandmyndigheter och försvaret, en bärbar 'walkietalk' med en räckvidd på ca 200 meter. Det möjliggjorde en 'lokal-civil'/privat utveckling till styrning av modellflygplan, modellbåtar och modellbilar. All denna tillämpning att kunna styra servomotorer via radiosignaler omsattes direkt i hobbyverksamheten.

Kunskapen om servostyrning hade man fått via utveckling av 'speglad datapresentation till pilot' dvs. olika flygdata visades på en glasyta, i storleken av en fickspegel, som speglades i pilotens siktlinje. Piloten kunde genom 'spegeln' se ut från flygplanet genom spegeln. Spegelns vinklar styrdes via servomotorer. All denna teknik syftade till att kunna fälla bomber mot ett mål där man använde spegelsiktet för att avgöra rätt avfyrningstillfälle.

Alltså var det återigen en inköpslista på bl.a.

servomotorer samt 'kretskortstillverkning' som blev aktuell. De 'civila' provkörningarna och problem för oss anställda dryftades ofta under för- och eftermiddagskaffepausen. Det var ett slags win-win av kunskap för såväl SAAB som anställdas fritidsverksamhet.

I servoteknikens början blev det ett ganska stort 'privatprojekt' med att hjälpa en av våra chefer med att styra hans egentillverkade stjärnkikare, som placerades i ett stativ uppe på taket i ett av Linköpings mera luxuösa hus, 'Adreatoria'. Nästan alla i vår mekaniska verkstad var involverad i stativtillverkning, transformatorer, specialverktyg, gängtappar och gängsnitt, skruvar och muttrar. Projektmålet var att kikaren alltid skulle kunna hålla målet dvs. stjärnornas placering skulle alltid vara mitt i kikaren. Stjärnskådaren kunde på så sätt fotografera av objektet med hjälp av långa exponeringstider.

Intresset för rymdteknik och ideer om rymdflygningar tilldrog sig allmänhetens intresse. Den 4 oktober 1957 sköt ryssarna upp den första satelliten. Den döptes till SPUTNIK (=ryssmåne). Den vägde bara 84 kg och hade en diameter på 58 cm. Man hade placerat en radiosändare som sände några "pip", som kunde höras världen över. Intresset på Platensgatan var stort hos vissa personer. Dagstidningar såväl som tekniska tidningar uppmanade allmänheten att försöka avlyssna "pipen". Man uppmanades att lämna informationen till tidningsredaktionen.

På Platensgatans fanns en ung man från Chalmers för att göra ett sommarjobb/examensjobb. Han var mycket starkt intresserad av 'pipen', då han även var en begynnande sändaramatör. Detta sammanträffande gjorde att examensarbetet fick lägre prioritet än hans rymdintresse. Av den anledningen beställde han ganska många meter aluminiumrör i vår verkstad. Av det byggde han en stor antenn som riktades snett upp i rymden mot den ryska Sputniken. Redaktör Kjell Stensson skrev artiklar i Radio Television om passertider, vinklar, radiofrekvenser mm., allt för att underlätta för den intresserade.

Ryktet spred sig allt mer på Platensgatan vad denna unga chalmerist gjorde upp på takvåningen. Det samlades allt mera teknisk utrustning på hans rum på vindsvåningen. Jag hämtade bl.a. en analog bläckskrivare. Den skulle vara ett bevis på 'sputnikinformation' av högsta klass. Det var ingen lätt uppgift att styra antenn, manövrera radiomottagaren och bläckskrivaren... samtidigt!

Det insåg John Wackelin, Hans Bergman, Bosse Bygden m.fl. sändaramatörer. 'Wacke' tog

befälet över gruppen och riggade upp en sändare och en liten antenn på ytterväggen i bottenvåningen. Anpassade sändarfrekvensen till 'sputnikvåglängden'. Sedan var det bara att fatta morsenyckeln vid en 'bra passeringstidpunkt' för Sputniken.

Hemlighetsmakeriet var totalt för den stackars chalmeristen. Plötsligt kommer han via hissen ner till bottenplanet tillsammans med en 'toarulle' bläckutskrifter. Han är mycket glad och vill ha telefonnumret till redaktör Kjell Stensson av 'förrådsmästaren' Hans Bergman.

Chalmeristen hade lyckats uppfånga viss morsetrafik. Kjell Stensson skulle få denna verkligt långa och tydliga utskrift på sändningen från Sputnik. Wacke frågade lugnt om chalmeristen tolkat informationen. '-Nej' blev svaret, varvid Wacke uppmanade honom att göra det.

Efter några minuter kom chalmeristen tillbaka till fikagruppen och meddelade besviken att det var 'skrivet' på svenska. Där fanns frekvenser, information om Platensgatans verksamhet, kontorstider, telefonnummer och mycket annat!

Fortfarande vet jag inte om han någonsin fick reda på hur detta spex genomfördes och vilka som stod bakom 'attentatet'. Det enda beviset för min del var att jag fick i uppdrag att återställa den lånade bläckstråle skrivaren till SEDA

En kall natt i januari 2007.

/Anders Vistby